

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

A TRAVERS DEL CANIGÓ

ESTREBADA en el macís del nostre Pireneu pel nus del Roca Colom, se desprèn una important serralada que, dirigint-se vers al NE., va a morir al bell mitg de la plana rossellonesa.

Començant en el cim indicat de Roca Colom, a una altitud de 2.465 m. sobre'l nivell del mar, y en el centre del cercle iniciat a l'E. pel Costabona altiu, s'aplana cap a les Esquerdas de Rojà y Pla Guillem, fins arribar al Coll de Bocacers (2.285 m.). Aquí la veyem redreçar-se cap al Puig de Set Homes (2.750 m.) y Pic Rojat (2.700 m.), donar pas a la Portella de la Comalada (2.625 m.), y enlairar-se novament al cim de Tretze Vents (2.760 m.), dirigint-se vers la serra del Roc Negre, Puig de Pèl de Ca (2.035 m.), Coll de la Cirera, Puig de l'Estela (1.735 m.), Torra Batera (1.435 m.) y Coll de Palomeres, dividint-se després en dugues branques, que van abaixant-se sensiblement fins a confondre-s ab el pla.

Aquesta important serralada es la que constitueix la partió d'aigües dels dos rius Tet y Tech, que originen les dugues grans valls o comarques de Conflent y Vallespir respectivament.

Del cim de Tretze Vents se desprèn altra brancada en direcció N., que, abaixant-se un xic al Puig Sec (2.600 m.), se redreça de nou cap a la serra de Puig Barbet (2.745 m.) y alterosa Pica de Balatj (2.785 m.), que es el cim culminant de tota aquesta extensa regió.

En direcció oposada a la del Barbet se desprèn d'aquest macís altra serra coronada pel Pic de Casamí (2.422 m.), y a continuació del ja citat Set Homes se'n destaca una altra surmontada pel Puig de Bassibés (2.680 m.).

Totes les valls formades a redós d'aquestes serres y ses derivacions constitueixen junt ab elles mateixes el nostre xamós Canigó,

ab ses hermoses encontrades arreu rublertes de belleses, que la mà de l'home y la natura han escampat per ses valls y torrenteres.

La vessant N., o del Conflent, d'aquesta grandiosa serralada, constitueix, per dir-ho així, el cor del Canigó, format per una serie d'intrincades valls, quals aigues van a parar a la Tet, que davalla tranquilament desde allà al lluny a la regió lacustre de Carlit.

Arracerada sota la Pica de Balatj, y als peus del grandió amfiteatre format per les serralades que, venint del Casamí, trenca cap al Puig Sec, Tretze Vents, Set Homes y Bassibés, se forma la vall de Cadí, que va aixamplant-se fins a formar bonicoya plana prop del Vernet. A sa esquerra hi corra la vall de la Llipodera, que, nascuda sota'l coll de Bocacers, y separada de l'anterior pel macís del Bassibés, s'hi ajunta sota'l serrat de Marialles, formant el riu Major, que paga'l seu tribut a la Tet, prop de Vilafranca del Conflent. Més, abans d'arribar-hi, se troba encara ab dugues hermoses torrenteres que li són tributaries: l'una la constitueix la preciosa vall de Sant Vicens, formada en les vessants de la Pica y del Casamí, y que se l'hi ajunta prop de la vila de Cornellà; l'altre es la pintoresca vall de Fillols, que troba un xic més avall, y que, nascuda sota'l cim de Canigó de Fillols, passa pel costat mateix d'aquest poblet y de la ja citada vila de Cornellà del Conflent.

Continuant prenent per punt de partida la trencada Pica de Balatj, ens trobem ab l'accidentada vall de dit nom, formada a sota els seus mateixos peus, en l'amagada gelera que eternalment jau al bell dessota de la paorosa Bretxa Durier, que la separa del Puig Barbet, y que corra cap a Taurinyà, pera convertir-se en hermós riveral, que va a morir al Tet, entre les vehines poblacions de Prades y Vilafranca, molt aprop de la primera.

En l'altra vessant de la carena de Puig Barbet, entre ella y la serra del Roc Negre, sota'l Puig Sec y en la direcció NE., oposada a la de Cadí, s'inicia la vall de Vallmanya, que, junt ab les boniques torrenteres del Castell y de la Rabassa, va a parar al petit riuet que, format sota'ls colls de Palomeres y d'en Tillet, originen La Lentilla, que corre cap a la Tet, aon desaigua entre les viles de Marquixanes y Vinçà. Abans d'arribar-hi's troba, també a sa esquerra, ab l'engorjada vall del Llec, formada sota la carena del Barbet, que la separa de la de Balatj.

A l'altre cantó de la serra del Roc Negre, encara que vessant de la Tet, hi trobem la vall de Bolés, formada sota'l Puig de l'Estela y que corre cap a Bolaternera, fins a trobar el riu citat.

Deixant la carena que prop del coll de Palomeres va abaixant-

se cap als Aspres, constituint la darrera branca del Canigó, y retombant cap a la vertent del Tech, a mitg-jorn de la gran serralada canigonenca, ens trobem ab la vall del riu Ample, quals fonts se troben sota'l poble de Bellpuig y coll de Fortó, rebent també les aigues de part de la vessant NE. de Torra Batera. Aquesta ribera s'ajunta al Tech prop de Pont de Reynés, un xic més avall del pintoresc Palaldà. Anant seguint cap a ponent, trobem la vall del riu Ferrer, nascut sota'ls penyalars de Tretze Vents y serra del Roc Negre, recullint també les aigues d'aquest indret de Torra Batera, y ajuntant-se al Tech poc abans d'arribar a Arles. Deixant entremig les boniques torrenteres de la Fou y del Reart, se troba la grandiosa vall de La Comalada, formada sota l'enderrocat cercle de montanya que va del Set Homes al Treize Vents y que enforca ab el Tech prop el poble del mateix nom. Una altra de les valls més hermoses d'aquesta encontrada es la de la Parcigola, formada per l'enforcament de les dugues valls de la Molina y de les Salines, que, separades pel serrat de les Descargues, davallen respectivament del coll de Bocacers y Set Homes y de la collada de les Moles y Puig dels Armaris. Per últim, sota mateix dels pics de Roca Colom y Costabona, naix el propi Tech, que, després de rebre les aigues de les torrenteres de Roques Roges y Agrefull, que davallen de les Esquerdes de Rojà, s'ajunta ab la Parcigola prop el poblet de Sant Salvador, a una mitja hora de Prats de Molló y una de La Preste.

Tals són les serralades y valls montanyenques que formen l'extensa comarcada del nostre Canigó, que tant coneixen els amants de la Naturalesa com els de les gestes y tradicions de nostra terra. D'aquesta serra, envolquellada per la llegenda y sublimada per la poesia, la dels estanys blaus y tètriques gorges; la d'esgarrifoses clotades y fresques valls; la mansió d'hermoses fades y feréstegues bestiasses; la montanya dels aplecs y professons solemnials; el camp vastíssim dels amors de Gentil y Griselda, de les gestes de Tallaferro y el comte Guifre, de les glories de Flordeneu y l'abat Oliva; d'aquesta montanya que, com diu nostre poeta, es «semblant a magnolia immensa que en un rebrot del Pireneu se bada».

Desitjosos varis companys del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA de conèixer ben bé aquesta serralada dels nostres somnis, rublerta de tradicions y enjoyada per la Natura, resseguint-la per

ses valls jolives y trencats cimals, resolgueren fer-hi dugues excursions oficials pera admirar-la baix tots els seus aspectes y naturals ropatges: la una en plena temporada hivernenca, quan el mantell de blanca neu envolcalla per complet totes aquelles valls y serralades, fent-les encara més agradoses a la contemplació del vianant; l'altra, a ple istiu, en la primavera de les montanyes, quan tots sos prats y valls regalades són hermozejades per verdosa catifa, y ses flors y arbredes mostren arreu la seva vida exuberanta. Una y altra seguint com a plan fixe l'atravessar aquella gran serralada, fent l'ascensió a n'alguns dels seus cims més enlairats.

Fruits més o menys sanitoses d'aquestes dugues excursions són les ressenyes que de les mateixes van a continuació, y que aniran completades ab altra deguda a l'experta ploma del ferm excursionista nostre company n'Alfred Gaza y Rosselló, d'una tercera excursió per ell y altres amics realisada a redós de la mateixa serra canigonenca. Per això, si en algun punt de les meves ressenyes no m'hi detinc a contar-vos ses meravelles, seguiu avant, que prou l'amic Gaza vos rescabalarà en vostres desitjos.

I

EXCURSIÓ HIVERNENCA PER LES VALLS DE BALATJ Y VALLMANYA ASCENSÍO AL PUIG BARBET

Es sens dubte'l nostre tradicional Canigó una de les encontrades més atractívoles y més a propòsit pera esser visitades en temps hivernenc, ja que no ofereix pas la serra canigonenca'ls perills més o menys problemàtics a que un ha d'arriscar-se en tals excursions per altres indrets del nostre Pireneu.

Nosaltres, al realisar aquesta excursió, prenguerem per punt de partida la vila de Prades, estació de ferro-carril a 41 kilòmetres de Perpinyà y 6 kilòmetres de Vilafranca del Conflent, actual terme d'aquella via.

Prades està situada a 350 m. d'altitut en mitg d'alegroya plana, regada pel Tet y envoltada per les estribacions darreres de les serres del Canigó y de Madres, que li ofereixen bells y agradívols encontorns. L'aspecte general de la població es molt agradable y encisador per sa netedat, y el tracte dels seus habitants se capta tot seguit les generals simpaties. Prades es cap de districte y sub-prefectura y consta d'uns 3.850 habitants escassament. Sa fundació's

remonta a l'època romana, encara que no se la troba citada fins a mitjans del segle IX.

El centre de la població es l'ombrejada plaça de Sant Pere, de regulars dimensions y ab una font de marbre roig en son centre. En la mateixa plaça s'hi aixeca l'iglesia de Sant Pere, completada per majestuosa torra romànica del segle XIIe probablement, y que's destaca ab molta elegancia sobre lo restant de la construcció. Té 35 m. d'alçada y està dividida en cinc compartiments o pisos, coronats per una piràmide disforme de construcció recent que enlletgeix en gran manera aquell esbelt y airós cloquer. L'iglesia es de mitjants del segle XVIIe, en forma de creu llatina, y aixecada, segurament, sobre les runes del temple dedicat als Sants Pere, Joan y Salvador, fundat en el segle IXe y desaparegut a principis de l'abans citat. Dintre l'iglesia res hi ha de notable que pugua cridar l'atenció del visitant, a no esser un retaule del segle XVIe, provinent del monastir de Cuixà, y una beneitera ab peu del XVe. L'altar major, construït en 1699, es degut a l'escultor català Joseph Sunyer, que tantes obres escampà per les iglesies de la Cerdanya, Conflent y Rosselló.

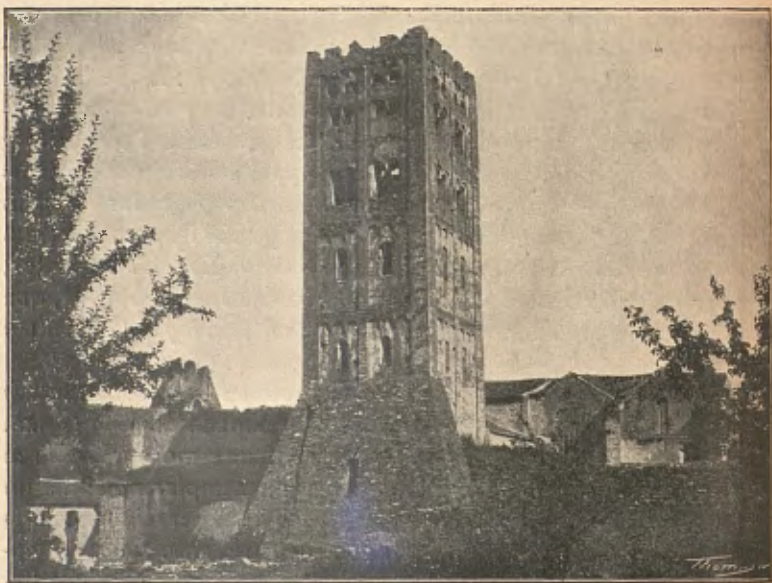
Escampats per diferents llocs de Prades s'hi troben troços y runes de lo que un jorn fou monastir de Sant Miquel de Cuixà. Entre aquests mereixen citar-se diversos relleus y motllures del seu portal y una ala del seu romànic claustre, exemplar notabilíssim d'aquest art en la nostra terra, que desde'l 1840 serveix de galeria de l'establiment de banys Bigorre. Era claustre sense volta, ab teulada de pendent, d'arcades lleugeres y sostingudes per senzilles columnes rematades en pesats capitells, tot construït ab marbre roig de Vilafranca.

Entre les construccions modernes de Prades mereixen citar-se l'hotel de la Sub-prefectura y el Palau de Justicia, construït a mitjans del segle passat. En aquest darrer pot visitar-se una hermosa pintura del gran Domènico Théotocopuli. Prades compta també ab unes boniques escoles públiques.

DE PRADES AL XALET DELS CORTALETES

Sortint de la vila per la carretera de Taurinyà, y deixant als pocs minuts el poble de Codalet, ab les runes del seu antic castell senyorial, s'arriba, en cosa de mitja hora, al peu de l'històric y enrunat monastir de Sant Miquel de Cuixà, fundat l'any 801, y quals despulles atrauen tot seguit l'atenció dels qui verament esti-

min les bel·leses de la seva terra y les glories de la patria. Allí, al bell costat de la Rivereta y als peus de l'altívol Canigó, s'aixequen les tristes runes de l'antiga abadia de Cuixà, coronades per enlairada torra quadrada, que sembla romandre tristoya per l'anyorança de sa germana, esfondrada a mitjants del passat segle. Sa figura arrogant; sa construcció ferma sobre basament atalussat; sos hermo-

CAMPANAR DE CUIXÀ

sos finestrals romànics bipartits per elegants columnes, y el seu remat emmarletat, dóna a son bell conjunt una nota ben simpàtica, encara més hermojejada per la poesia del lloc y per la que traspua per entre ses venerables runes. Construit aquest monastir sobre les runes del de Sant Germà pels monjos de Sant Andreu d'Exalada, prompte tingué gran importancia, arribant a esser un dels de més anomenada de tot aquell país. Aquest admirable monument està avuy completament trocejat; l'iglesia constava de tres naus cintrades ab cinc arcs; el creuer es ab volta de canó transversal, y el chor es de pur istil ojival. Del claustre n'hem parlat ja al donar compte del fragment que's conserva en la vila de Prades. La porta que dóna accés a n'aquestes runes emmurallades es verament notable;

els seus montants de marbre tenen esculpides les figures dels sants apòstols Sant Pere y Sant Pau y diversos animals y ornamentacions que'ns recorden l'estil bisantí y les obres semblants del segle XIe. El portal de la casa abacial està molt ben conservat; resulta de la mateixa època que l'anterior; es de marbre blanc recobert de moltes ornamentacions escultòriques de gran estima.

No sense recansa's deixa aquest antiquíssim monument, distant sols un quart d'hora del poble de Taurinyà, situat rivera amunt, a uns 668 m. d'altitud, sota'ls enasprats pics dels Pradells y Roc Mosquit, y en mitg de petita vall rublerta de gran vegetació. La població es d'origen molt antic y no guarda res de notable. L'únic que crida l'atenció es el campanar, ab elegants finestres y treballats capitells de marbre. Consta avuy d'uns 600 habitants escassament.

Seguint remontant la riallera vall de Taurinyà, en cosa de mitja hora llarga arribavem al coll de Milleres (880 m. alt.), aon se troba la carretera que puja del Vernet y Fillols, arribant fins al peu del xalet-refugi dels Cortalets. Desde l'esmentat coll se disfruta de bell panorama sobre abduques riveres de la Tet, tancant l'horitzó les montanyes de Nohedes y Clariana, y tenint a nostres peus la pintoresca vall de Taurinyà. A l'enfront nostre veyem la massa gegantesca del Canigó, sembrada de nombroses congestes, que semblen atreure'ns ab força verament suggestiva. Nosaltres seguïrem a troços l'esmentada carretera pera deixar-la altres vegades per dreceres més o menys practicables.

La pujada va fent-se més costosa, però'l camí va tornant-se més bell y encisador. El panorama esdevé realment esplèndit. La vall va agafant altre aspecte de més grandiositat, formant-se als seus costats penyals y cingleres de formes capritxoses, oferint a l'esguard de l'excursionista bells cops de vista vers tots aquells encontorns.

No tardàrem gaire a trobar les primeres congestes, mostrant-nos ja'l Canigó ses grans meravelles. Al nostre davant teniem el macís d'aquella gran serralada completament cobert de grossa capa de blanca neu, sobre la qual contrastava la verdor de les arbredes y la blavor d'un jorn esplèndit y verament primaveral.

Sempre amunt, y admirant cada vegada més aquell paisatge realment pireneenc, ab sos precipicis y trencades penyes, anavem endinsant-nos vers la feréstega y desolada vall de Balatj. A les tres hores de nostra sortida de Taurinyà passavem per la canal de les Carbasseres, arribant a la Rocaforadada o pont obert a la penya pera donar pas als carruatges que ben treballlosament pugen per aquells indrets. Passant per hermosa reconada poblada de grans

abets, prest arribàrem al Prat de Balatj y enrunada barraca que temps enrera era l'únic refugi que per allí s'oferia a l'excursionista, y, deixant novament la carretera que puja de la casa forestal, em-

FORADADA DEL XALET

prenguerem el camí antic, que porta als Cortalets, arribant a la mitja hora a l'hermosa clotada de les Surdes.

Ens trobavem ja a 1.700 m. d'altitud. El paisatge era verament encisador. Aquest es un lloc deliciosíssim, ple d'hermosa y gegantesca vegetació. La torrentera baixa ab molta aigua, que nosaltres sentim remorejar sota la neu que trepitgem. Els abets aixequen potents ses robustes brancades com volent abraçar l'espai, y tot convida al repòs y a la lloança. D'aquest lloc en avant no's veu ni

un clap de terra: un llençol de blanca neu cobreix arreu tot el terreny.

Després de descansar breus moments, reprenghem la pujada, que's feya cada vegada més dreta y més costosa, enfonsant-nos tot sovint dintre la neu, que semblava volguer subjectar-nos. A la mitja hora fem parada sobre les anomenades roques dels Belitres.

XALET DELS CORTALETS

Al davant tenim encara altra pujada de forta pendent. La guanyem, y se'ns presenta al davant altra panorama esplèndit, grandios: el bosc queda interromput per un moment. A l'enfront, y a cada banda, una blancor immensa que fereix la nostra vista s'extén arreu, y allà, com barrant-nos el pas y deturant nostre esguard indagador, s'aixeca'l macís del Canigó, quals cims més enlairats, majestuosos y bells, s'ens presenten al davant ab tota sa sublim grandiositat: la trencada Pica, l'escarpat Barbet y la mateixa fondalada de Balatj, corprenen tot seguit y esperonen a seguir avant.

Per sota atapat abetam anem revoltant pera salvar la forta pendent que tenim al nostre enfront; la neu es més dura y el camí menys pesat. De sobte ovirem entre les brancades, y a no gaire

distància, les parets del xalet-refugi del Canigó. A les dugues hores de nostra sortida de la clotada de les Surdes arribarem al coll dels Cortalets (2.200 m. alt.), aont aquell se troba edificat, dominant hermosos paisatges desde'l seu arracerat pla, que per la part de llevant descobreix un dilatat panorama sobre la plana rossellonesa.

Oberta la porta del xalet, y arrambada a cada costat la neu, que, batent fins sota mateix de les finestres, la tapava en més de 6 pams d'alçada, entrarem dins d'aquesta benefactora construcció, deguda al patriotisme y desinterès del Club Alpí Francès, que tant ha contribuït en la profitosa tasca de facilitar a l'excursionista'l coneixement de les belleses naturals del vell Canigó. Per últim podem caminar sobre terra ferma. El soroll dels nostres ferrats calçats, al copejar sobre l'enfustat, quasi'ns feya un efecte extrany.

Aquest refugi consta de planta baixa y un pis, ab cambres molt ben aparellades. En els baixos hi ha la cuina y el menjador. Està obert desde Juny a darrers de Setembre, y el guarda y administrador es M. Saporte, de Prades, que venia ab nosaltres durant aquesta excursió. Com aquest xalet-refugi es el centre obligat de les excursions canigonenques, creyem altament profitós indicar les distàncies que'l separen de les poblacions que poden esser punt de partida pera les mateixes, com també dels llocs més notables que desde ell poden visitar-se sense moure-s d'aquella interessant regió. Heuse-les aquí:

Del Vernet	al xalet-refugi dels Cortalets	. .	4	hores
De Vilafranca	» » » »	. .	5	»
De Prades	» » » »	. .	4	»
De Vinça	» » » »	. .	5	»
D'Arles	» » » »	. .	8	»
De Prats de Molló	al xalet-refugi dels Cortalets	. .	9	hores
De Camprodon	» » » »	. .	11	»
Del xalet-refugi dels Cortalets	a la Pica de Balatj.	. .	1'30	»
De ídem ídem	a Puig Barbet.		1'30	»
De ídem ídem	als estanyols de Cadí		1'30	»
De ídem ídem	a la gelera de Balatj		45	»
De ídem ídem	als estanyols y font de la Perdiu			
(la de Balatj)			30	»

Nosaltres aprofitarem la tarda d'aquell dia pera dirigir-nos cap al començ de la tètrica fondalada de Balatj, al peu de la gelera formada sota les espadades vertents del Puig Barbet. Atravessant l'es-

peça boscuria que pobla aquella collada, davallàrem al sot dels Estanyols, dels que sols el més gran se deixava endevinar per entre l'arbreda: els demés estaven completament coberts per la neu. Remontant la clotada s'arriba fins a la mateixa gelera, que jeu als peus de la Bretxa Durier, que sembla voler partir en dugues aquella immensa serralada, deixant-hi com a fites perdurables l'alterós cim de Puig Barbet y l'espada Pica de Balatj.

L'aspecte d'aquella hermosa vall no podia esser més escisador: el seu caràcter de feréstega solitud estava canviat per complet, oferint-nos una impressió de tristesa ab la monotonia del seu nevat terror y la d'aquelles colossals carcanades que teniem al bell damunt. Començava ja a deixar-se sentir un fred intens y el sol anava decididament a la posta, quan deixàrem aquell lloc pera dirigir-nos novament cap al xalet a descansar de les fadigues de la jornada.

DEL XALET-REFUGI DELS CORTALETS AL CIM DE PUIG BARBET,
COLL DE LA CIRERA Y ARLES

Eren les cinc del matí de l'endemà que ja tots estavem a peu dret, preparant-nos pera l'ascensió al Puig Barbet. El dia's presentava molt serè. La boirada era baixa, arrocegant-se mandrosament per la plana. La calma més completa regnava al nostre entorn. El termòmetre marcava 2° sota zero y el baròmetre indicava una altitud de 2.240 metres.

Ab pas ben lleuger començàrem la nostra caminada per sobre l'endurit terror. A n'aquella hora's caminava molt més segur que'l dia abans: la neu estava glaçada, quedant-hi apenes marcades les punxagudes puntes dels nostres alts bastons y els claus dels nostres calçats. Molt al contrari de la jornada anterior, haviem de caminar per la dreta costa ab pas ben ferm y assegurat, a fi de no pegar alguna relliscada, de lo que no tots poguerem salvar-nos. Altre perill era l'apropar-nos massa a les soques d'aquella pinosa, que per sa propria calor mantenien la neu de son redós molt tova, y en la que fàcilment podiem enfonsar-nos, com li succehí a un dels nostres guies, que quedà colgat fins arràn d'espatlles.

A la mitja hora de nostra sortida arribàrem al lloc anomenat *Mener de l'or*, descansant breus moments sobre'l fort rocam que, ressurgint per sobre la neu, interrompia la monotonia d'aquell terror. Haviem pujat sols uns 200 m., y en cambi teniem al davant altra forta pendent que'ns-e separava de la carena.

La boscuria va desapareixent de mica en mica y la neu va

esdevenint més glaçada, dificultant en algun punt el nostre camí. A poc comencen a aparèixer per sobre'l blanc mantell clapices y tarteres de més o menys importancia. Unes pedres ab vermellores senyals, pintades pel Club Alpi, van marcant-nos de tant en tant el camí a seguir.

Eren les sis del matí quan ens feyem nostra la desitjada carena,

CLOT DE BALATJ

ovirant als nostres peus la deliciosa vall de Prat Cabrera y Vallmanya. Havíem estat una hora justa pera arribar al coll. A la nostra dreta teníem el majestuós Puig Barbet dominant tota aquella soperba carcanada. Ab un esforç més, y seguint ab tot cuidado aquella cantelluda carena, nos ferem també nostre l'enlairat cimal. Ab quin goig posàrem nostra petja en aquell cim desitjat!

La carena de Puig Barbet va continuant a l'esquerra en direcció a La Pica, y nosaltres volguérem seguir-la en tota sa extensió. El camí es pintoresc y imponent a tot ser-ho, passant per l'estreta cresta de verticals pendents que desde'l seu enasprat cimal van a parar a les profunditats de la vall. El terror, compost de deslligat pedregam, interromput a voltes per glaçades congestes, dificulta

CARENA DE PUIG BARBET

més y més el nostre camí. Sense dir-nos res, y caminant ab tota precaució, anem avançant camí. El selvatge aspecte d'aquells llocs va atrayent-nos ab veritable encís.

A les set tocases arribem al pic més occidental de la carena del Barbet, tenint als nostres peus la Bretxa Durier, que s'obre a uns 300 m. de desnivell, mostrant-nos sa esfereidora bellesa y separant-nos de sa rival, la trencada Pica de Balatj, que allí se'ns mostra ab tota sa altivesa, com desafiant nostra intrepidesa d'excursionistes. A n'allí hi férem parada, y, asseguts sobre les cantelludes roques, començarem a esplaiar la nostra vista, gaudint dels hermosos panorames que al nostre entorn anaven ovirant-se. A n'allí, enlairant l'esperit y guiats pel nostre esguard y la nostra imaginació, contemplàrem desde aquella altura de més de 2.700 m. aquella serie no interrompuda de valls y montanyes, plans y serralades, prats y viles, descobrint de mica en mica nous horitsons, nous llocs, que'ns recordaven el nostre estimat romiatge pel terror de la benvolguda Catalunya, ovirant per tot troços de la nostra patria y records que'ns plau evocar.

Els primers termes eren clars y ben oviradors; més al lluny, y per la plana, la boira havia anat ensenyorint-sen, limitant el nostre esguard. Ab tot, allà al lluny, y en la direcció N., se veu alçar, després d'atravessada la plana rossellonesa, tota la carena de les Corberes, fita natural de la nostra esquarterada nacionalitat. Anant seguint cap al NO., limiten l'espai la montanya de Madres y les serres del Capsir y de Carlit; més enllà, les de la Vall d'Andorra; més llunyanes encara, s'oviren les serralades de l'Alt Pallars y Vall d'Aran, dominades per les montanyes Malehides, que tot just semblen endevinar-se per entre la boirada; pel mateix indret, y als nostres peus, veyem tota la vall de la Tet y l'abrupta clotada de Balatj. Anant-nos atanjant, veyem ja més properes, y per sobre del Pla Guillem, altra serie de montanyes y serralades coronades pel conegut Puigmal; y cap a mitg-jorn la mateixa serralada canigonenca'ns tanca l'espai, presentant-nos al davant els vehins cims de Set Homes, Tretze Vents y Puig Sec y tota la serra del Roc Negre; al bell dessota hi tenim la riallera Vallmanya y un troç de la vall de Cadí, ab sos poètics estanyols; cap a llevant, la propera serra dels Aspres ens barra'l pas.

Les valls del Canigó, esbadellades als nostres peus, ens mostren arreu ses preuades belleses. L'aspecte d'aquelles valls, completament cobertes per la neu, lo mateix que totes les vehines carenes y llunyanes serralades, entre les quals ressurgien cantellu-

des penyes y enlairats cimals, era realment hermosíssim y superior a tota ponderació. Pera conèixer bé'l Canigó, no hi ha dubte, se l'ha de visitar en temps hivernenc, quan el llis mantell de blanca neu li serveix de digna catifa a competir ab l'hermosura de la blavosa volta que li fa de majestuós cobricel.

Ab cert aire de recança deixàrem aquell gran mirador pera retornar cap a la collada. A la nostra dreta hi teniem una forta pendent completament nevada que no parava fins al fons de la rivera; a l'esquerra, el paorós estimball y precipici de Balatj, al que un no gosa apropar-se. A les vuit tornàrem a esser al coll indicat.

La davallada fou molt penosa: primer, les grans congestes, de recta pendent, y després la dificultosa tartera, ens impossibilitaren d'avançar camí. Fou sens dubte'l troç més pesat de tota l'excursió, y això que'l paisatge era verament hermós. Durant una estona seguïrem el camí que baixa del coll dels Cortalets y Pla Cabrera, però prompte les nombroses congestes que per allí hi havia'ns el feren perdre, retornant a les engunies y els treballs. Per fi, a quarts de dèu arribem a la fondalada, que a travéssem, dirigint-nos a la font de baix de Vallmanya, on nos deixàrem anar a terra, disposats a reparar les nostres forces, que ben bé ho necessitavem. Aquells cinc quarts de baixada'ns havien deixat aclaparats.

A les onze en punt reprenguerem nostre camí, giravoltant per les vessants de la Vallmanya, rublertes de vegetació, que pobla aquelles hermoses recolzades. Les diverses torrenteres afluents a n'aquella rivera, y en especial la del Castell, baixaven ab molta aigua que sentiem córrer a nostres peus a l'atravessar-les per sobre els ponts naturals que la neu formava al seu damunt, produint encisador efecte. Seguint pel mitg d'hermosa boscuria en continuats revolts que moltes vegades fan dubtar respecte'l camí a seguir, arribàrem a la font que hi ha prop la casa dels guardes forestals de Vallmanya. Deixant-la a l'esquerra, junt ab el camí que va cap al poble de dit nom, emprenguerem nosaltres el que puja cap al coll de la Cirera. Haviem estat una hora justa pera anar de font a font.

Vorejant una gran fondalada, y després de forta pujada fins a trobar la barrancada de La Rabassa, trobàrem ja'l camí ben expedit, que, tot planejant, ens porta a l'esmentat coll de la Cirera en cosa d'una hora llarga. La neu havia desaparegut per complet: ja

no tornariem a trepitjar lo que tant encís ens havia causat durant aquelles jornades de plena Natura.

El coll de Cirera ja havem vist que's troba dalt de la serralada del Roc Negre, entre'l Puig de Pèl de Ca, al SO., y el Puig de l'Estela, al NE. Aquesta carena, que separa dugues comarques germanes, es partió d'aigues: l'una vessant les porta al Tech pel Riu Ferrer, l'altra a la Tet per medi de La Lentilla. El coll ofereix un bon punt de vista sobre la Vallmanya y serra del Barbet y sobre el Vallespir, en el que anavem a entrar, limitat per les jolives Alberes.

El nou paisatge que s'ofereix al nostre esguard y que anem a seguir canvia completament d'aspecte, fent-nos anyorar les pintoresques reconades de la Vallmanya y les tètriques clotades de Balatj. Tenint a la nostra esquerra a Torra Batera, baixàrem per estret corriol cap a la vall del Riu Ferrer, y, passant pels meners en explotació, arribàrem a la Cantina en menos de mitja hora. De la Cantina, en mitja hora, pot anar-se a la Torra Batera, situada al cim d'un contrafort d'aquella gran serralada, desde'l qual se disfruta de bell panorama fins a la mateixa costa del Mediterrà. També desde la Cantina pot anar-se seguint per bon camí carreter cap als pobles de Corsaví y Montferrer, distants dugues y tres hores respectivament.

Nosaltres preferirem passar pel dret, seguint el carril aeri que baixa'l mineral cap a Arles, aont arribàrem a les tres hores de nostra sortida.

Arles-sur-Tech o Arles del Vallespir està situat al mitg d'hermosa y ben conreuada vall en l'unió dels rius Ferrer y Tech, y a uns 270 m. d'altitut sobre'l nivell del mar. Tant per la riquesa de la seva horta com pels medis de comunicació ab que disposa, es avuy dia la veritable capital de la comarca, títol que ja ve ostentant desde l'antigor. Compta avuy dia ben aprop de 2.500 habitants y es la darrera estació de ferro-carril de la linia que comença a Elna, a 35 km. de distancia.

L'aspecte general de la població es molt típic y de marcat caràcter català: trist y rònc, ab sos tortuosos carrers, ses velles construccions y sos hermosos monuments històrics, que'ns recorden el passat gloriós de nostra Catalunya.

Apart de l'anomenada Torra del Rellotge, construcció molt vistosa, pertanyent a l'estil romànic, lo més notable d'Arles es, sens dubte, l'iglesia de Santa Maria, que formava part de l'antic monastir y abadia de benedictins, qual origen se remonta al segle IX, y a

qual ombra va formar-se y créixer l'avuy tant important vila d'Arles. Aquesta iglesia abacial consta que fou consagrada l'any 1046.

La portalada de l'iglesia s'obre en un pati a un dels costats de la mateixa. Es de pur istil romànic y sens dubte anterior a la construcció de l'actual iglesia. En el seu timpà hi ha la creu bisantina ab un Crist benehint, de marbre blanc, voltat dels símbols dels quatre evangelistes. Està coronada per un arc cintrat y ab moltes motllures. En les bases de l'arquivolta hi han barroerament esculpturats els selvatges semiots, animals que, segons la tradició, havien aterrat el país ab ses malifetes y que desaparegueren ab la presència de les reliquies o cossos dels Sants Abdon y Senèn, patrons de la vila. En el frontó de la porta hi han gravades l'Alpha y l'Omega, significant el principi y fi de totes les coses, en mitg de dugues AA y subratllades pel signe + o petita creu. Tota la fatxada està en caràcter y armonia ab dit portal, distingint-se dugues boniques finestres en la part més alta, sota'l gran frontó. Sols la malmet una gran finestra construïda modernament sobre mateix de la portada.

En un dels costats de l'esmentat pati, el que fa àngol ab el mur de l'iglesia, s'hi troba l'antic sarcòfac, anomenat en el país la Santa Tomba, que es un sepulcre de marbre d'una sola peça, de prop de 2 metres de llargaria, ab tapa prismàtica y a dugues vessants, atribuït al segle V, com a tomba dels cossos dels sants patrons d'Arles. Enfondrat en la mateixa paret y sobre de la dita tomba hi ha altre monument funerari ab l'epitafi de Guillem Gancelm, cavaller de Tallet, mort a principis del segle XIII. Aquest monument està format per quatre grans blocs de marbre en forma de creu llatina. La tradició ha ornat un y altre monument de curioses recordances del seu passat, que ab tota veneració guarda encara aquell poble creyent.

L'iglesia, en el seu interior, es notable per sa grandiositat: té prop de 45 m. de llargaria per 17 d'alçada; la nau central ne mideix 6 y mitg d'ample y està coberta per volta de canó lleugerament apuntada, sostinguda per maciços pilans que per medi de grans arcades cintrades la separen de les naus laterals. Ab tot y l'ausència més completa de treballs esculptòrics, se distingeix aquesta iglesia per sa esbelta severitat y ses armòniques proporcions.

Per una porta que's troba a l'esquerra de l'entrada's passa als bells claustres del monastir d'Arles, de grans dimensions y planta irregular, construït entre'ls anys 1261 y 1303 per ordre del seu abat en Ramon Desbach, y que es un exemplar notabilíssim dintre del seu istil. Les seves galeries, d'una amplada de 4 metres, donen al

pati per medi d'elegants arcades apuntades, sostingudes per dobles columnes molt esbeltes, rematades per senzills capitells reproducció d'un mateix model. El sòcol de les columnes, que es comú per cada parell, tenen esculpturats fullatges que'ls fan encara més elegants. Les galeries estan cobertes ab teulada d'una sola pendent. En la del costat E., prop de la porta de l'iglesia, hi ha l'entrada de la

CLAUSTRE D'ARLES

sala capitular, flanquejada per dugues finestres de construcció harmònica ab el conjunt de l'edifici.

El monastir d'Arles, declarat avuy dia monument nacional per part del govern de la vehina República, està dominat per altiva y hermosa torra romànica de més de 30 metres d'alçada, de forma quadrada, ab finestral ajuntats per boniques columnes, emmarletada en son cim y curullada per teulada a quatre vessants, constituint digne coronament a tant notable construcció.

L'iglesia de Santa Maria d'Arles guarda les relíquies dels seus sants patrons, que cap visitant deixa de veure y venerar. Aquestes se troben en una de les capelles laterals, a mà esquerra, en que hi figura també un sumptuós retaule del segle XVIII. A més de les

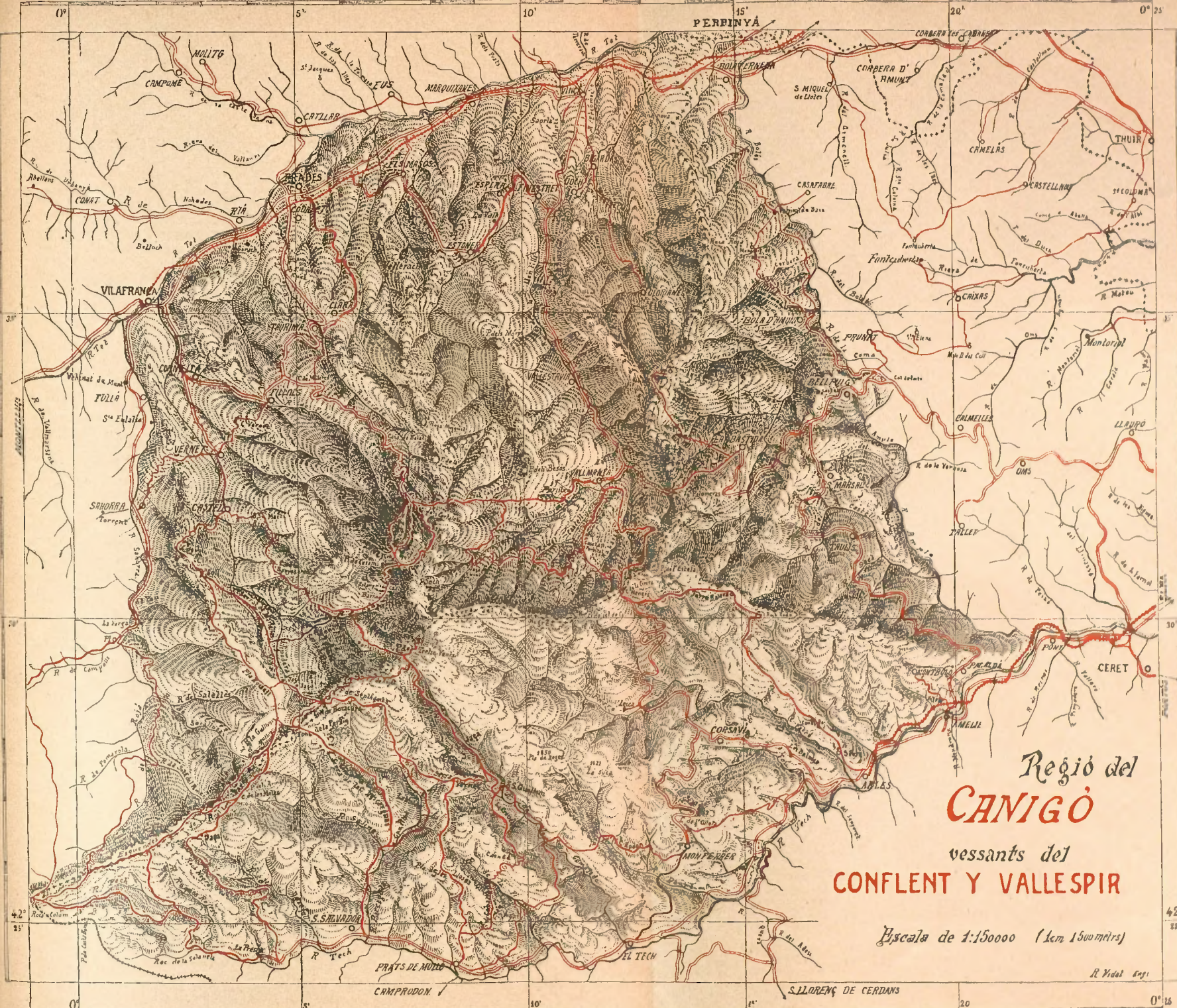
reliquies, que's guarden en una caixeta primorosament pintada en ses cares, hi han les guardades dintre dels bustes dels sants patrons, que es una de les obres de més valor y estima dintre l'orfebreria rossellonesa. Son basament, sostingut per petits lleons, conté un hermós calat gòtic; les dugues testes dels Sants Abdon y Senèn foren fetes a Perpinyà per l'argenter Miquel Alerigues els anys 1425 y 1440 respectivament. Són de tamany quasi natural, de plaça, ab cara y coll encarnats ab color aplicat directament sobre'l metall y ab dorats cabells, constituint una vera joia d'arqueologia catalana.

En aquesta vila d'Arles donàrem per acabada aquesta excursió, sortint a l'endemà per la carretera cap a Amelie-les-Bains, Ceret y El Portús, aont arribàrem seguint l'hermós riu del Rom y revoltant aquells aspres penyalars, que'ns ofereixen bell cop de vista sobre les jolives Alberes, que tenim allà a tocar.

Abans d'atravessar la carena y davallar cap a Figueres pera retornar a la nostra ciutat comtal, dirigírem un darrer esguard vers la serra canigonenca, la més hermosa de les regions dels nostres Pireneus Orientals, que ofereix ample camp a tots els bons excursionistes, mostrant terror ben assaonat pera totes llurs aficions, ab ses belleses naturals, sos històrics monuments y ses hermoses llegendes y tradicions. Allí la teniem, enviant-nos ses fresques halenades y limitant nostre esguard, que no's cançava de mirar-la, com a un vell amic que's deixa ab tota recança, y ab el fervent desitg de trepitjar lo més aviat possible aquelles hermoses encontrades que tot just acabavem de deixar y ja se'ns feyen anyoradices.

«A reveure!» semblavem dir-li ab nostres mirades per aquells indrets; y els suaus batecs de dolça orejada, el remoreig d'aquelles fresques halenades que d'allí semblaven endreçar-nos, semblava repetir-nos ab veu manyaga: «A reveure! A reveure!»

Y ab aquestes ilusions, que no tardàrem en convertir en realitats viventes, davallàrem cap a la plana empordanesa, tot recordant-nos de les agradoses impressions rebudes durant aquella passejada per les encontrades del nostre Canigó.

Regió del
CANIGÒ
vessants del
CONFLENT Y VALLESPÍR

Escala de 1:150000 (1cm 1500mtrs)

R Vidal del

SILLORENS DE CERCANS

PRATS DE MOLLO

CAMPREDON

EL TECH

S. S. MARC

CORSAY

MONFERRER

ANILAS

PRATS DE MOLLO

CAMPREDON

EL TECH

S. S. MARC

CORSAY

MONFERRER

ANILAS

PRATS DE MOLLO

CAMPREDON

EL TECH

S. S. MARC

ULLADA GENERAL A LA

GEA, FLORA Y FAUNA DE LA COMARCA DE BAGES

No havent sigut possible fins a l'actualitat reunir tots els factors que contribueixen a formar la comarca de Bages, ha sigut la causa que no tinguem un estudi concret de la mateixa. Ab la fundació del *Centre Excursionista del Pla de Bages*, qual fi y objecte es estudiar la mateixa, aquest obstacle desapareixerà, y ab l'ajuda de Déu podrem, a no tardar, veure resolt del tot aquest problema.

Pera que tots els socis del CENTRE tinguin alguna norma pera empendre ab més facilitat aquesta tasca, poso a la seva consideració y estudi 'ls següents datos:

L'ètnica, la gea, la flora y fauna, ab totes les manifestacions de parla, costums, sentiments, vida y relacions comercials; l'orografia, hidrografia, clima, temperatura, terror y demés causes externes, són les que donen caràcter y han de concórrer pera donar el nom al territori que constitueix lo que'n diem comarca de Bages.

Tenint en compte totes aquestes circumstancies, y estudiant-la baix el punt de vista autòpic, o sigui tot lo que comprèn la part de geografia estàtica y dinàmica, podem senyalar els llocs per ont han de passar poc més o menys els límits.

Prenent per punt de partida Avinyó y seguint cap al NO., passarien per Cornet, Serramans, Balsareny y Suria; a l'O., Sant Mateu, Rajadell, Guardiola fins a Montserrat; y desde aquest punt, pujant cap a l'E., compendria Vacarisses, cap a Coll de Davi, Mura, Talamanca, Calders, Artés, Horta y Avinyó.

Suposant aquests límits, la configuració de la comarca es la d'un polígon de set cares molt irregular, essent el N. y E. els costats que presenten més aspecte de ratlla dreta; a l'O. y S. es bastant difícil de determinar, però té un aspecte molt arquejat, segons les serralades que's prenguin per terme. La major part de la superfície es bastant trencada: la constitueixen diferents collats, serralades, turons, valls y montanyes de poca altura, no pujant més enllà de 400 a 460 metres sobre'l nivell del mar, sense comptar la montanya de Montserrat. No obstant, el centre de la comarca forma una planuria que d'E. a O. té quatre llegües y de N. a S. unes tres llegües, y es lo que comunament s'anomena Pla de Bages.

Aquesta comarca està voltada per cordilleres d'alguna elevació, y això fa que la temperatura sigui suau y uniforme, no baixant generalment durant l'hivern més enllà de 2 graus sota zero, y pujant a l'estiu, com a màxim, a 30 graus, oscilant la temperatura mitja de l'any entre'ls 13 y 15 graus.

Els vents que més dominen són els del S. y N. en les parts altes de la comarca. La seva força es més aviat suau, encara que en algunes estacions de l'any predominen els vents forts. No obstant, sols podem comptar ab tres dies de vents huracanats durant l'any.

Esboirat, pur y clar es el cel de nostra comarca, podent comptar per cada dos dies nuvolosos quinze de serens y un de verdadera pluja, que dóna per terme mitg de 3 a 7 mil·límetres cúbics d'aigua.

Tot això fa que'l clima sigui, en general, temperat, sec y saludable, una mica fret en les altures, humit en les proximitats dels rius y calent en les planures y valls.

Ademés de lo apuntat en l'orografia de la comarca, mereixen especial menció les montanyes de Collbaix, en el terme de Manresa; el Cuguyó y Forques, a Sallent; les de Castelnou, Castellet y les serralades de Navarcles, Canyelles, Castellgalí, Guardiola y Sanpedor, que tenen de 50 a 100 metres d'altura.

La part hidrogràfica té bastanta importancia, perquè, además dels rius Llobregat y Cardener, que són els principals de la comarca y ocupen el primer y segon lloc en l'hidrografia catalana, mereixen especial menció la riera de Rajadell, que té'l seu naixement més enllà d'Aguilar de Segarra y desemboca en el Cardener, a 2 kilòmetres de Manresa; la riera de Salelles, que, provinent de Castellfollit, desemboca a 1 kilòmetre de Castellgalí ab el nom de riera de Cornet; el riu Gabarresa, que, passant per Avinyó, desemboca al Llobregat, com també'l Calders, Ridó, Conangla, Relat y altres petits torrents y rieretes més o menys abundants, que ses cristallines aigües són la vida, sosteniment de l'agricultura y grans auxiliars de l'industria dels pobles comarcans. També les fons de Navarcles, Sant Benet y altres, espargides en diferentes encontrades de la comarca, ben estudiades y analisades ses aigües potables o minerals, podrien esser de gran utilitat y riquesa comarcal. Cal pendre nota d'una anomenada del Gorc Salat en el terme de Castellgalí, molt apropiada pera erupcions de la pell; altra dita de l'Arrel, en el terme de Manresa, a la qual atribueixen propietats pera curar les gastralgies, y una en la part de Castelnou, que es freqüentada per ses propietats reconstituyents.

Estudiada ja la nostra comarca baix el punt de vista autòpic,

diguem quatre paraules en el sentit criptorístic y troponòmic, que comprèn la verdadera geologia del terror, o siga la geognosia y la geogenia.

Tot el terror de la comarca presenta, en general, els caràcters mineralògics, estatigràfics y paleontològics de les èpoques terciària y quaternària. La seva riquesa mineral consisteix en grans bancs y capes de calça compacta, que, passant del color blanc cendrós al blavenc fort, dóna catorze classes d'excelent pedra de construcció y bons materials pera la fabricació de cals y ciment. Les margues generalment arenoses, les argiles plàstiques roges y cendroses, que donen al terror un color rogenc cendrós més o menys pujat, y les roques calço-gredoses, les arenisques-calices y el guix, són els principals minerals que més predominen.

Els variats materials de l'últim període de l'època secundària s'extenen per la part de Vacarisses fins més enllà de Monistrol, formant capes més o menys inclinades, y contenen alguns fòssils dels genres *Bulimus* y *Melania*.

Immediatament se veuen les capes de calices y margues agri-sades y cendroses propries del terror terciari, que, iniciant-se abans de Sant Vicens de Castellet y extenent-se per Castellvell y Castellgalí, arriben fins a Manresa, aon predomina'l verdader numulític, format per un sens fi de cardiums, pecten, eupatagnus, nerites y altres fòssils marins anomenats numulites, que donen el nom y caràcter particular an aquest període.

Si desde Manresa examinem el terror de la rodalia o lo que entenem per Pla de Bages, devem considerar-lo com a propi de l'època terciària, que reposa sobre les roques fossilíferes de l'eocènic inferior, format per capes normals de margues que generalment d'arenoses passen a arenisques més o menys calcàries, vegent-s'hi empestats diferents arenos y palets, y que alternen ab capes de calça compacta blavenca.

Tot el terror de Manresa a Calders pertany a l'eocènic inferior, y tot lo restant al superior, deixant-se veure ben descobert en Navarles el verdader numulític. Gran part del terme de Sallent es el que anomenen els geòlegs moderns pliòcènic, com també Sampeador, encara que alguns l'inclouen en l'oligocènic, que, provinent de Suria, s'extén per molta part de l'E. de nostra comarca.

Els terrers de l'època quaternària poden examinar-se y estudiar en tota la comarca: són els anomenats comunment d'aluvió. Les actuals valls y planuries y l'aspecte que avuy veyem que té nostre terror s'ha anat formant durant aquest període de pocs trastorns

orogènics. Lo que més caràcter dóna an aquesta època són les despulles que ha deixat l'home desde'l principi de la seva existència y civilisació en les armes de basalt y utensilis ceràmics trobats en diferents punts, com també les sepultures nòmades y fenícies de Viladordis a Manresa, Guardiola y Castellnou, que són exemples y poden servir d'estudi als aficionats a l'antropologia. La fauna y flora actual són les espècies que han sobreviscut y presenten caràcters de les de tota l'època, y per això convé dir-ne quatre paraules, per ésser un dels factors que han de contribuir pera designar la comarca.

Trascendental importància té l'estudi de la flora y fauna de la nostra comarca. És veritat que alguns han volgut treure-li aquesta importància alegant que en conjunt presenta'ls mateixos individus comuns a les altres comarques catalanes; però l'ull expert y observador dels intel·ligents y reputats zoòlegs y botànics PP. Navàs, Camps, Tomàs, Barnola, Srs. Masferrer, Pujol, Cadavall, Llenas, etcètera, y diferents professors y coleccionistes estrangers, han pogut estudiar en la nostra comarca espècies rares, desconegudes y noves a Espanya. Sols vuy recordar algunes d'elles pera donar una idea de la mateixa. Entre'ls insectes tenim l'*Agrion scitulum*, *Carabus catenulatus*, *Fonscolombia irene*, *Feronia Kogi* y la *Ramburia hispanica*, que no consta en l'entomologia catalana. Entre'ls líquens, els gèneres *Arthomia*, *Verucaria* y *Biotaria* tenen espècies no determinades fins avuy dia, com també varies plantes y animals quals descripcions s'han publicat en els *Anal's d'Historia Natural* y han sigut estudiades ab exemplars recollits en la comarca de Bages.

Per això'l regne animal y vegetal ha de despertar el nostre interès, y el seu estudi servirà de gran profit a la ciència catalana, perquè, además d'això, es un agent principal que contribueix a modificar el clima y terrer, dóna a conèixer la quantitat y qualitat dels elements nutritius de la comarca, y influeix d'una manera molt gran al caràcter y estat fisiològic y morbos dels seus habitants. L'home troba en la fauna y flora tot lo que necessita pera la seva subsistència: mentres els animals li proporcionen carns, llets, grasses, ous, mèl, etc., els vegetals li suministren variades fruites, llegums, grans y verdures, que són la base de l'alimentació general. Uns y altres ens proveeixen dels medis necessaris pera'l nostre benestar y comoditat; un sens nombre'ns alivien en nostres dolors y enfermetats; alguns ens ajuden en les nostres fadigues y treballs y ens proporcionen els medis de comunicar-nos; molts, ab ses gustoses carns y delitables succs, ab ses confortants olors y variats

cants, recreen els nostres sentits; y tots plegats, ab ses diferentes formes y colors, ens inspiren, mouen nostre esperit, ens recorden els sentiments d'amor y gratitut que devem Déu com autor y dispensador de tantes meravelles; adornen y enriqueixen el nostre terror y són la font principal de l'industria y comerç.

Concretant aquestes generalitats a la nostra comarca, mereix especial menció'l bestiar boví y cabrer per la qualitat de llet que proporciona; la cria del conill, que dona 18.500 llorigons a l'any; y l'avicultura, que produeix anyalment 9.500 dotzenes d'ous. Els cultius de blat, ordi, blat-de-moro, patata y molt particularment la monjeta manresana, que ha adquirit nom en tots els mercats; l'olivera, el cep, el cirerer y les verdures, constitueixen un cultiu lucratiu y la principal riquesa agrícola.

Les produccions naturals ofereixen en conjunt rasgos comuns de les comarques vehines y participen dels caràcters d'elles.

Els cims, costats y faldes dels variats serrats formen regulars boscos: el pi comú, el pinyoner, l'alsina, el roure, l'arbós, la genesa, el romaní, la mata, el timó y l'argelaga, que proporcionen estada y aliment a diferents vertebrats com són la guineu, l'esquirol, el gat selvatge, la fusina, el tejó, la mustela, l'erissó, la rata buscona, el gaig, la garsa, el picot; al tudó y a la tórtora, que crien en les pinedes, y a la merla esquerra y solitaria, que habita en les vernedes.

Tots els collats estan coberts de rics y ben cultivats vinyats y olivars, que ab els variats cants del tort, pinsà, verdum, gafarró, lluer y passarell, recreen y alegren a l'agricultor.

Mentres en els turons y planuries hi creixen petits prats, grans cultius de cereals y fruiterars, y els salsers, albers y pollancres formen regulars vernedes en les riberes; els conills, perdius, guatlles, cadernerres, rossinyols y aus de ribera proporcionen agradable distracció al caminant y bon passatemps als aficionats a la caça.

Té un interès secundari la restant fauna y vegetació espontània de la comarca. En els espadats y cingleres hi niuen els esparvers, ducs y diferentes aus de rapinya; els pardals crien en nostres teulades, y les aurenets y falsies y roquerols viuen en nostres balcons, terrats y edificis ruinosos; les rates són els lladres de nostres graners, magatzems y rebostos; la serp, el llargandaix, la sargantana y altres reptils assusten al viatjant y netegen nostres camps d'animals enemics de l'agricultura. En els campanars y en l'espessor dels boscos deixen sentir sa melancòlica veu en la quietut de la nit l'òliva, el mussol y la cabrota. Els erms y els boscos estan coberts

per variades espècies de plantes fanerògames y criptògames; el barballó, la sajulida, l'hisop y l'herba de les set-sangries, viuen en llocs arids; y el boix, carolina, marfull, eura y varies lleguminoses y graminees predominen en paratges ombrívols y frescals.

Per últim, una infinitat de plantes que utilisa la medicina casulana, espargides entre la gran profusió d'espècies herbàcees y que innumbrables insectes xuclen les flors, formen exuberant catifa, constitueixen rica flora, y totes plegades contribueixen a l'ornament y armonia generals de la comarca.

Tot lo dit es un lleuger y petit bosqueig de la gea, flora y fauna de la comarca de Bages, que presentem a la consideració de tots els comarcans pera que's desperti y creixi l'afició a estudiar-les, y al propi temps se facin càrrec de que no hi ha res inútil, tot es digne y mereix ser estudiat, y tot-hom pot contribuir y ha de pendre interès en fomentar y ajudar al CENTRE EXCURSIONISTA en els treballs que's proposa. An aqueix fi demanem a tots els municipis, centres, coleccionistes, propietaris y particulars que'ns donguin notícies dels monuments, col·leccions, objectes, datos y exemplars que puguin ilustrar-nos, ja siguin en gravats, dibuixos, fotografies, plans, com també en treballs literaris, de memories, ressenyes històriques, topografies medicals, biografies, estatuts, contractes, concordies, etc., etc., pera que en breu temps, y ab tota seguretat, poguem fer un estudi perfet de tota la comarca, acompanyant-lo d'un plan topogràfic de la mateixa pera que'ns-e serveixi de guia y norma en les nostres excursions científiques.

Avant, doncs, y treballem tots ab constancia pera l'utilitat y gloria de la nostra terra, que, ademés de proporcionar-nos medis pera'l nostre bé moral y material, contribuïrem a la regeneració y grandesa de Catalunya, nostra aimada patria.

JOSEPH GUITART, PBRE.
del «Centre Excursionista del Pla de Bages»

NOTES EXTRANGERES

El primer Congrés internacional alpinista estudiantesc. — Llegim en la revista del Touring Club Italià: «Ab ocasió de la pròxima Exposició de Milà, y precisament del 21 al 28 d'Abril pròxim, tindrà lloc en aquella capital el primer Congrés internacional alpinista estudiantesc promogut per la secció universitària del Club Alpí italià.

» El comitè ha organitzat, entre altres excursions, una ascensió al mont Cistella (2.881 m.), en la qual hi podran pendre part els congressistes que previamente s'hauran inscrit.

» No dubtem que'l comitè promotor del primer Congrés alpinista estudiantesc estarà ben informat de la guerra que'l «Deutscher und Aesterreichischer Alpenverein» ve movent de molts anys ençà als italians, sobre tot en la vessant de mitg-jorn dels Alps, y veurà de persuadir als representants tedescs de dit Congrés que ha de cessar aquella guerra.

» No serà de més que'ls organitzadors de dit Congrés s'informin pera saber com y per què dita entitat alpina persisteix en l'idea (ja en vies de realització) d'erigir un refugi en el Pas de Tuckett (en el cor del Trentí), a 25 metres de distancia del refugi de la Societat dels Alpinistes Tridentins.

» Si'l primer Congrés internacional alpinista estudiantesc pot aportar un raig de llum an aquest misteri y acabar d'una vegada aquella immotivada guerra, serà una victòria més obtinguda per l'alpinisme en les relacions llealment fraterne que han d'existir entre les diverses nacions.

El ferro-carril del Mont-Blanc. — Han començat ja'ls treballs pera la construcció d'una via fèrrea que ha de facilitar en gran manera l'ascensió al Mont-Blanc. La línia arrenca de la petita vila de Fayet, a l'extrem occidental de la vall de Chamonix, y remontarà per medi d'una llarga corbatura la vessant NO. de la montanya fins a una altitud de 3.840 m., desde on podrà guanyar-se'l cim en unes quatre hores. El tren estarà il·luminat elèctricament y portarà dos vagons ab una cabuda de 50 persones. Anirà provehit de frens especials que faran impossible qualsevol accident, y al llarg de la via s'hi construiran diferents estacions que's comunicaran per telèfon ab les extremes. Mitjansant una disposició particular de les finestres, tots els viatgers podran gaudir al mateix temps del grandios panorama que ofereixen els Alps.

Federació de societats pireneïstes. — Del 18 al 21 del present mes tindrà lloc a Burdeus el congrés que anyalment celebra la Federació de societats pireneïstes. Apart de les sessions convenients, figuren en el programa, entre altres actes, un banquet ofert per la Secció del Sud-Oest del C. A. F., y diferents excursions prenent aquella capital com a punt de sortida.

BIBLIOGRAFIA

REVISTES DE CAMBI

La Montagne. Revista mensual del Club Alpin Français. Volum I. 1904-1905.

Aquesta revista ha vingut a substituir l'Anuari y el Butlletí del C. A. F. desde l'any passat. Surt mensualment en fascicles de 60 pàgines y va ricament il·lustrat ab fotogravats de plana, tirats en full apart.

El volum que tenim a la vista conté multitud d'articles sobre excursionisme y altres materies relacionades ab la montanya que'l fan doblement interessant. En la Crònica Alpina, y en l'especial del C. A. F., dóna compte detallat de tot lo que a l'alpinisme afecta, publicant, ademés, una nodrida secció bibliogràfica.

Revue d'histoire et d'archéologie du Roussillon. — Perpinyà, 1905.

Com a principals citarem els següents articles, corresponents an aquest volum: *L'histoire du Roussillon à travers les Archives et les Bibliothèques de l'Europe*, per J. Calmette; *Le passage du Perthus de l'an 462 à l'an 711 de J. C.*, per J. Freixe; *La traslation du siège et du chapitre d'Elne à Perpignan*, per Ph. Torreilles; *Jean XXII et la succession de Sanche, roi de Majorque* y *Les comptes de Jean de Rivesaltes*, per J. Mollat; *La condition des non-privilegiés sous l'ancien régime a Osséja*, per J. Sarrète; *Vernet-les-Bains*, per J. Capeille; *Etude sur la fondation de l'abbaye de Saint-Michel de Cuixà*, per Blay de Gaix; *La residence du roi Jean II d'Aragon à Perpignan*, en 1473, per B. Palustre.

G. R.

CRONICA DEL CENTRE

FEBRER DE 1906

EXCURSIÓ A SANT FELIU DE PALLAROLS, LA SALUT, CINGLES DE LLANÇERS Y JOANETES, SANT ESTEVE DEN BAS, SANTA PAU Y BESALÚ (2, 3 y 4 de Febrer de 1906).—Formaren part de l'excursió ls senyors Tusquets, Guarro, Roig (Joan), Roig (G.), Aràjol, Torras (César August), Pascual y Torras (Oscar).

El tren els portà fins a Sant Feliu de Pallarols, aon foren molt atesos y obsequiats pel metge d'aquella vila, senyor Bosch, que'ls esperava a l'estació. A casa del propi senyor pogueren veure, de correguda, diverses curiositats naturals dels terrers volcànics d'aquella localitat y alguns objec-

tes arqueològics. Els senyors Torras marxaren tot seguit de l'arribada del tren pera encaminar-se per Santa Cecília, petita ermita molt venerada, y a través de boscos, dret al coll de Morro de Bou y Sant Esteve den Bas. Desde aquest punt tornaren a remontar la serra pel coll d'Uria, passant per l'antiga iglesieta de Sant Xempli y Ciurana, fruit d'esplendents panorames del Pireneu nevat, ab una atmòsfera clara y puríssima, destacant-se'ls termes ab una netedat intensa que apropiava breument les distàncies. Del coll d'Uria (700 m. alt.) següiren un bell viarany escabrós entre bosc espès, cingles y penyalars, per dessobre la naixent vall d'Hostoles fins al santuari de la Salut (900 m. alt.).

El gros de l'expedició, compost dels demás companys, pujà directament desde Sant Feliu al santuari de la Salut pel prou conegut y bonic camí. Visitat el renomnat santuari, següiren via pera anar a fer nit a La Rotllada. Els altres dos companys que arribaren més tart següiren els propis passos seus. Passaren pel clot del Papelló, coll de Pruitt, cim de la collada del Grau y coll de Coma Joan.

L'hostal de La Rotllada, a uns 800 m. d'altitud, està molt ben situat en la regió del Collsacabra, al peu de les cingleres d'Ayats.

El següent dia, voltant pel peu d'aquestes cingleres y per sota de les de Cabrera, passant per cân Sancrist y La Faja, anaren a Font Sorda, pera pujar d'allí al coll del Padró y cingleres de Llancers y Joanetes (1.175 m. d'altitud), de cayents verticals y canals feréstegues. Recorregueren pel cim de la carena fins a coll de Bracons (1050 m. d'alt.), aon dos dels companys baixaren per la vall de Joanetes, visitant el poble, y seguint dret a Sant Esteve pel vehinat de cân Trona. A Sant Esteve visitaren la notable iglesia parroquial, que conserva valiosos fragments d'art romànic. Visitaren també l'antiga y restaurada casa senyorial Desprat, que conserva, entre altres detalls interessants, un artístic balcó y guarda en son interior notables objectes artístic-arqueològics que constitueixen un petit y interessant museu. Els altres companys següiren desde coll de Bracons vers al coll de Sant Bartomeu y la font Tornadissa fins al cim alterós del Puigsacalm (1.553 m. altitud), envoltat en son costat meridional de paoroses timbes. Descendiren per Santa Madalena del Mont al pintoresc santuari de les Olletes, revoltaren per damunt de l'estimbat salt del Sallent, y, baixant a Sant Privat, se dirigiren a pernoctar ab els altres dos companys a Sant Esteve den Bas, aont hi arribaren ben entrada ja la nit.

Durant aquesta una forta ventada atança les nuvolades que durant el dia estaven ensenyorides dels cims pirenenics, y al llevar-se a l'apuntar el jorn pogueren els excursionistes fruit d'un magnífic panorama nevat, no sols de totes les montanyes enrondantes, sinó també de tota la plana d'Olot y cayents de serres.

Ab un ventet molt fred emprengueren camí cap al coll den Bas, els fondals de les Cabanyes, el Sayol y el pintoresc poblet esgarriat de Sant Iscle de Colltort, sempre per damunt d'atapahida gruixa de neu, oferint-se al seu esguard bellíssims paisatges hivernencs.

De Sant Iscle, per entre bosc nevat, pujaren a cànt Tià, aon visitaren l'interessant cràter de Font Pobra, recobert de neu. El fred era intens a causa del fort vent canigonenc que regnava. Al tombar el coll de Font Pobra, y poc en enllà, deixaren ja de trepitjar neu y baixaren dret a l'hermosa vall de Santa Pau, passant els uns a visitar el cràter de Santa Marguerida y els altres el de la Roca Negra, junt a Collellmir.

A Santa Pau recorregueren l'antiga vila, visitant la curiosa plaça d'antics casals y típiques voltes, l'iglesia parroquial y el vell castell. El senyor rector els feu objecte de distingides consideracions y els posà de manifest interessants reculls arqueològics.

A la tarda sortiren dret a Besalú, notant de passada l'antic menhir conegut per Pedra del Diable, les iglesietes del Sallent y del Torn, recorrent de primer la vall del riu Cor, pera deixar-la més en avall del Torn y pujar a la serra, pera guanyar-la, sempre entre boscuria, en el coll de Salom, baixant d'allí al clot de la rivera de Miana, pera tornar a pujar altra serralada, y caure desde ella, per ràpit cayent, a Besalú, en la vall del Fluvià. Era ja de nit quan hi arribaren. Els senyors Tusquets y Guarro s'hi quedaren l'endemà pera visitar els notables monuments de la vila. Els demés companys sortiren a la matinada dret a Girona, pera pendre'l primer tren que'ls havia de conduir a Barcelona.

EXCURSIÓ FOLK-LÒRICA A GRANOLLERS. — El diumenge de Carnestoltes, dia 25, la Secció Folk-lòrica del CENTRE va fer l'anunciada excursió a Granollers, a la que hi varen concórrer una vintena de socis, essent acompanyats galantment pel Sr. Maspons y Camarasa.

El matí va invertir-se en visitar l'iglesia romànica de Canovelles, la parroquial de Granollers y la rectoria, en la qual el Dr. Biada va ensenyar als excursionistes els hermosos retaules gòtics.

En havent dinat varen esser obsequiats per l'«Ateneu Obrer», anant-s'en a la plaça a l'hora de començar el Ball de Gitanes (dos quarts de tres), que era l'objectiu principal de l'excursió.

Les colles que hi varen pendre part varen esser:

- 1.ª De Montmeló (fadrins y nenes).
- 2.ª Dels solters de Parets (fadrins y nenes).
- 3.ª De Palautordera (fadrins y noyes).
- 4.ª De Montornés (fadrins y nenes).
- 5.ª Dels casats de Parets (homes y nenes molt petites).
- 6.ª De Granollers (nens y nenes).
- 7.ª De Llíssà de Munt (fadrins y noyes).

L'espectacle va interessar moltíssim, trayent-ne varies fotografies els senyors Biada, Cuyàs y Fages y algunes notes musicals el mestre Masó, accedint el Sr. Maspons y Camarasa, als precés del president de la Secció, a escriure-n una memoria, que oportunament s'insertarà en aquest BUTLLETÍ, juntament ab la música tradicional, que no s'ha escrit encara.

A les sis retornaven tots cap a Barcelona.

SECCIÓ D'ARQUITECTURA. — Continuant la serie de visites organitzades per aquesta Secció a les més importants construccions y tallers de nostra ciutat, ha realitzat durant aquest mes les següents:

Dia 3: Visita a les obres de l'Hospital de Sant Pau.

Dia 8: Visita al fosso y demés tramoyes del Teatre del Liceu.

Dia 17: Visita als tallers de ceràmica Orriols.

Totes elles s'han vist ben concorregudes y han sigut de resultats ben profitosos pera'l fi altament educatiu que s'ha proposat aquesta Secció.

SESSIONS Y CONFERENCIES

BALLS Y CANÇONS POPULARS DE VARIES COMARQUES LLEIDATANES — El dilluns dia 5, el soci delegat del CENTRE a Talarn, Mossèn Vicens Bosch, va donar a conèixer un vistós aplec de balls tradicionals y cançons populars recollides per varies encontrades lleidatanes. Aquest infadigable folk-lorista ens demostrà la riquesa del nostre folk-lore nacional, llegint la lletra de les cançons per ell anotades ab gran carinyo, descrivint els balls que anava ressenyant, y donant a conèixer les diferents tonades dels mateixos, essent cantades y acompanyades pel propi conferenciant.

L'EXCURSIONISME A L'AMERICA LLATINA. LA REPÚBLICA ARGENTINA. — El dia 9 el distingit publicista y consoci D. Emili Deschamps donà la seva segona conferencia sobre l'excursionisme a l'Amèrica llatina, dedicant-la per sencer a l'estudi de l'important República Argentina, exposant ses belleses naturals y son estat de perfeccionament moral, explicant el grau de progrés y cultura de totes ses activitats y institucions, y en especial el gran desenrotllament de son comerç.

L'interessant treball del Sr. Deschamps anà acompanyat de la projecció de gran nombre de pulcres vistes fotogràfiques que feren més agradosa aquesta notable conferencia.

LES VALLS D'ANEU. — Els dies 16 y 23 D. Joaquim Morelló donà dugues interessantíssimes conferencies, descrivint aquelles alteroses valls pirenenques, ab ses altes serralades, sos poètics estanys, sos rius remorejants y sos prats sempre escayents, que fan d'aquelles encontrades un dels llocs més notables y hermosos de la nostra terra.

El Sr. Morelló anà descrivint totes les belleses d'aquella extensa comarca, presentant una acabada colecció de vistes fotogràfiques dels llocs més notables de l'encontrada, ressenyant també, de passada, alguna de les costums y tradicions més arrelades en el país.

Nostre benvolgut consoci deixà encara pera una tercera conferencia l'acabar l'estudi d'aquelles hermoses valls.

APLEC DE CANÇONS POPULARS CATALANES. — El dia 19 va donar-se a conèixer en nostre CENTRE'l recull de cançons populars de nostra terra fet

per l'infadigable folk-lorista en Valeri Serra y Boldú y que foren premiades en la «Festa de la Música Catalana» que darrerament tingué lloc en nostra ciutat.

Abans de cantar-se aquest aplec de cants de nostra terra, varen llegir-se unes quantes ratlles remeses pel mateix Sr. Serra y Boldú fent atinades consideracions sobre aquesta branca tant ufanosa del folk-lore català. Aquestes cançons foren cantades per na Maria Vila, acompanyada al piano pel seu espòs el mestre Joseph Masó, llegint-se també uns escayents comentaris a cada una de les mateixes, deguts a la ploma de nostre estimat consoci D. Rosendo Serra y Pagès, president de la Secció Folk-lòrica, que es qui ha organitzat aquestes agradoses sessions.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

Durant aquest mes nostre consoci D. Pelegrí Casades y Gramatxes ha continuat donant ses interessants converses sobre arqueologia pera ús dels excursionistes, segons el següent plan o programa :

Dia 3. Conversa XIV. — La Caldea y l'Assiria (continuació). — Els enterraments a la Caldea. — Arquitectura religiosa. — Supersticions. — Palaus dels reys assiris. — Sa descripció general. Palau de Sargon.

Dia 10. Conversa XV. — La Caldea y l'Assiria (continuació). — Ses fortificacions. — L'esculptura. — Son caràcter. — Ses formes. — Sa importància.

Dia 17. Conversa XVI. — La Caldea y l'Assiria (acabament). — Esculptura rupestre. — La pintura. — Son caràcter. — La glíptica. — Les arts industrials. — El comerç.

Dia 24. Conversa XVII. — La Fenícia. — Llaç d'unió entre l'Orient y l'Occident. — Origen y caràcter del poble fenici. — Notes històriques. — Sa organització social y política. — Sa religió.

Totes aquestes converses han anat acompanyades ab nombroses projectacions fotogràfiques dels monuments més notables que'l Sr. Casades ha estudiat en el transcurs de les mateixes.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.